

● آیه شریفه ۱۸۱

﴿بَدِّلْهُ﴾:

- ﴿ مرجع ضمیر «ه»: وصیت
- ﴿ اطلاق حرمت تبدیل وصیت
- ﴿ مسئولیت مبدل: حرمت، ضمان
- ﴿ دلیل تکرار عبارت تبدیل: بیان علت گناه

﴿«سمعه»﴾:

- ﴿ مرجع ضمیر «ه»: وصیت
- ﴿ مدلول سمع: آگاهی به هر صورت
- ﴿ شرط مسئولیت: سمع

﴿ اِثْمَہ ﴾:

﴿ مفهوم:

﴿ لغوی: کندی و تأخیر

﴿ نقطه مقابل: برّ

﴿ مرجع ضمیر «ه»: تبدیل

﴿ حامل اثم:

﴿ متوفی: عدم تأدیه دین حال

﴿ وصی: عدم تأدیه دین غیر حال، مستحبات

﴿ «سَمِیع عَلِیمَ»:

﴿ وعده: برای موصی به معروف، وصی عامل

﴿ وعید: برای موصی به منکر، وصی مبدّل

● آیه شریفه ۱۸۲

﴿ تناسب: بیان استثنای آیات قبل

﴿ «خاف»:

﴿ نقطه مقابل: امن

﴿ مفهوم: حالت ناشی از علائم خطر

﴿ «جنفا»:

﴿ مفهوم: انحراف از صراط مستقیم

﴿ نقطه مقابل: حَنَف

﴿ تفاوت با: حَیْف، اثم

«فلا اثم عليه»:

«برخی مصادیق وصیت غلط:

« اقرار دروغ به بدهی

« محروم سازی ورثه

« وصیت به منکر

« وصیت بیش از ثلث

« حکم تغییر وصیت: مباح، واجب

« حیطة جواز تغییر: مطلق

« دلیل عدم اشاره به اجر مبدل

● آیات شریفه ۱۸۳-۱۸۴

﴿ تناسب: ﴾

﴿ اصل موضوع: صیام (آیات ۱۸۳-۱۸۷) ﴾

﴿ احتمالات: ﴾

﴿ آغاز بحث صیام و ۱۸۳-۱۸۴ مقدمه وجوب ۱۸۵

﴿ تغییر تکلیف مسلمین از روزه معدود به یک ماه

﴿ تغییر وصیت به صیام به عنوان بخشی از احکام

﴿ امر به وصیت و صیام مخصّص اباحه آیه ۱۷۲

﴿ ذکر صیام بعد قصاص به خاطر شباهات دو حکم

﴿ روند آیات از قصاص، وصیت، صیام (سخت به سهل)

﴿ یا ایہا... ﴾:

﴿ مخاطب آیہ: عام (بہرہ برداری حداکثری متقین)

﴿ معنای کتابت:

﴿ صریح: نگارش

﴿ کنایی: قضاء، عزم، حکم قطعی

﴿ کتابت الہی:

﴿ رحمت عام: فعل معلوم

﴿ رحمت خاص: فعل معلوم و مجهول

﴿ قہر نسبی: فعل معلوم و مجهول

﴿ رحمت و قہر نسبی: فعل معلوم و مجهول

﴿ مدلول: ﴾

﴿ مختار: اخبار (مفاد: انشاء) ﴾

﴿ نظر علامه: ﴾

﴿ تبیین: اخبار (زمینه انشاء) ﴾

﴿ استدلال: مشقت در صیام برخلاف قصاص و وصیت

﴿ نقد: ﴾

﴿ هر حکم دشوار زمینه نمیخواهد

﴿ قتال عقلاً مقبول و غیردشوار

﴿ صیام عقلاً مقبول، جهاد دشوار

﴿ اگر زمینه میخواهد، اول امر و سپس تبیین شود

﴿ الصيام ﴾:

﴿ مفهوم:

﴿ لغوی: خودداری، علوّ، امساک
﴿ «اصطلاحی: امساک خاص دینی

﴿ انواع روزه:

﴿ واجب: رمضان، قضا، کفاره...

﴿ حرام: قربان، فطر، مضر...

﴿ مکروه: عاشورا، عرفه...

﴿ مستحب: سایر موارد

﴿ درجات روزه:﴾

- ﴿ عام: منع شکم و شهوت
- ﴿ خاص: عام، حفظ اعضا و جوارح
- ﴿ اخص: عام، خاص، حفظ قلب و فکر

﴿ اهمیت:﴾

﴿ مستند:

- ﴿ خطبه فدکیه: الصیام تثبیتا للاخلاص
- ﴿ حکمت ۲۵۲: الصیام ابتلائی لاخلاص الخلق

﴿ چرایی:﴾

- ﴿ ماهیت صیام: ترک
- ﴿ الصوم لی و انا اجزی به

«من قبلکم»:

«سابقه: خلقت بشر:

«ملل: مصر، هند...»

«ادیان: یهود، نصاری، زرتشت..»

«مدلول «الذین»:

«قطعی: اهل دین

«احتمالی: صائم؟ کیفیت؟ کمیت؟ زمان؟...»

«وحدت سنن الهی:

«مصادیق: وحی، تشریع دین

«ریشه: وحدت امتها

«نقطه مقابل: عملکرد مشرکان

«لعلکم تتقون»:

« هدف روزه: تقوی (مهمترین توشه انسان)

« وجوه تقوی:

« اجتماعی: قصاص

« مالی: وصیت

« عبادی: صیام

« نسبت روزه و تقوی: تمرین خودنگهداری

« چرایی «لعلّ»:

« مشخص نبودن پایان کار

« بقره ۱۷۷: افعال ماضی

﴿ایاماً معدودات﴾:

﴿إِعراب نصب: مفعول تصوموا، ظرف صیام

﴿ تصغیر: ایاماً(نکره، تنوین)، معدودات

﴿ مدلول:

﴿ ۱، ۱۵، ۳۰ ماه، منسوخ با آیه ۱۸۵

﴿ ۱، ۱۵، ۳۰ ماه، واجب بر پیامبر(ص)

﴿ ۱، ۱۵، ۳۰ ماه و روز عاشورا

﴿ ۱۳، ۱۴ و ۱۵ ماه، منسوخ با آیه ۱۸۵

﴿ ماه مبارک رمضان

﴿ «فمن كان...»:

﴿ «مریضا»:

﴿ تشخیص مرض: افراط، تفریط، اعتدال

﴿ مدلول روایات در باب روزه مریض

﴿ «علی سفر»:

﴿ مفهوم سفر: کشف، کنار زدن پرده

﴿ مدلول: مسافر شرعی در حال سفر

﴿ احکام خاص روزه در حالات مختلف سفر

﴿ تفاوت «مریضا» با «علی سفر»

﴿ مدلول فقهی: تفاوت شیعه و سنی

﴿ «أخر»: جمع آخری: ایام دیگر

«یطیقونه»:

- « مفهوم طاقت: میزان کار مستوجب مشقت
- « مُطیق: بکاربرنده کل توان برای انجام کاری
- « انواع مطیق:
- « مستمر: ناتوان دائم
- « مقطعی: ناتوان موردی
- « چرایی «یطیقونه»: طاقت فرسا نبودن روزه
- « ریشه ترخیص: قاعده لاجرج

«فمن تطوع...»:

طوع: میل (ضد کراهت)

مدلول: رفتار رضایی داوطلبانه

توصیه آیه:

گرفتن روزه با رغبت

فدیه بیش از یک نفر

اطلاق توصیه به خیر: تطوع عام

«أَنْ تَصُومُوا خَيْرَ لَكُمْ»:

- « نشان برتری امت اسلامی » عبادت بی مانند
- « دورکننده شیطان »
- « صحت، وسعت رزق »
- « همدردی با فقرا »
- « دعای فرشتگان »
- « آمرزش گناهان »
- « سپر آتش »
- « استجابت دعای صائم »
- « خوشبوتر از مُشک »
- « دو خوشحالی صائم »
- « پاداش خاص صائم »
- « شفاعت روزه برای صائم »
- « ورود به بهشت »

«إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ»: کشف تدریجی ابعاد روزه

« ادعای نسخ:

« ادعا: نسخ ۱۸۳ توسط ۱۸۷

« استدلال مدعیان:

« شباهت روزه ادیان

« حفظ روزه با عدم افطار

« رد ادعای نسخ:

« عدم اثبات تقدم نزول

« موضوع تشبیه: اصل کتابت

● آیه شریفه ۱۸۵

﴿ تناسب: ﴾

﴿ ۱۸۳: وجوب روزه، سابقه امم، زمینه تقوی

﴿ ۱۸۴: معدود بودن روزه، وجود استثنائات

﴿ ۱۸۵: توضیح ایام معدودات (شهر رمضان)

﴿ «شهر»: ﴾

﴿ ریشه: شهرت و ظهور

﴿ تکرار «شهر»: از باب تعظیم

﴿ «ال» در «الشهر»: عهد ذکری

﴿رمضان﴾:

﴿ ریشه: (ر م ض: شدت حرارت)

﴿ کاربرد اصطلاحی: ماه نهم قمری

﴿ وجه تسمیه:

﴿ رَمَضٌ: باران پاییزی شوینده زمین

﴿ رَمَضٌ: حرارت سنگ با تابش خورشید

﴿ رَمَضٌ: تراشید

﴿ رمضان: یکی از اسامی الهی

﴿ نامگذاری به خاطر زمان وقوع در گرما

﴿ رمضان: تنها ماه مذکور در قرآن کریم

﴿ شرافت: نزول قرآن: ﴾

﴿ نزول سایر کتب در رمضان

﴿ ربط نزول و صیام:

﴿ روزه: حکمی در قرآن

﴿ اعظم آیات ربوبی، آیات عبادی

﴿ تفریع صیام بر نزول

﴿ ابعاد رمضان:

﴿ میزبان: باری تعالی

﴿ دعوتنامه: قرآن کریم

﴿ زمان: افضل الشهور

﴿ میهمان: مومنان

﴿ نحوه پذیرایی: رزق سال

﴿ پذیرایی کننده: ملائک

﴿ پذیرایی: نزول قرآن و ملائک، شب قدر، اجابت، غل شیطان..

﴿ «أنزل»:

﴿ مدلول:

۱. نزول همه قرآن: خلاف آیات و روایات

۲. نزول بخشی از قرآن:

﴿ تبیین:

﴿ نزول اولین آیات در رمضان

﴿ نزول سوره حمد: اعظم قرآن

﴿ نزول علق در راه منزل همسر

﴿ رد ادعای شیعه درباره مبعث

﴿ لوح: طبیعت، معمور: زمین

﴿ نقد: ﴾

- ﴿ وجود قرآن در لوح محفوظ به تصریح خود قرآن
- ﴿ عدم امکان اطلاق لوح محفوظ به عالم طبیعت
- ﴿ عدم امکان اطلاق بیت معمور به کره زمین
- ﴿ آغاز نگارش حدیث در شیعه بعد شهادت پیامبر(ص)
- ﴿ فقدان دلیل درباره نحوه نزول سوره علق و حمد
- ﴿ رد ادعای تقارن بعثت، نزول قرآن و تبلیغ دین
- ﴿ بازگشت اشکال منع حدیث به خود اهل سنت

﴿ جمع بندی: همه ماهها بستر نزول هستند

۳. ابتدای نزول:

﴿ نقد:

﴿ ظاهر آیه: کل قرآن

﴿ مفروض: بعثت در رمضان

﴿ مدلول آیات مرتبط

۴. نزول دفعی تفصیلی

﴿ نقد:

﴿ شواهد قرآنی، تاریخی نزول تدریجی قرآن
﴿ آیات دال بر نزول متناظر با وقایع دوران نبوت
﴿ آیات:

﴿ آیات ماضی دال بر نزول آیات دیگر در غیر قدر
﴿ دلالت بر نزول متفرق آیات با ضرورت تلاوت با تأنی

- « اشکال کفار بر عدم نزول دفعی قرآن مثل الواح تورات
- « ترس مستمر منافقان از نزول آیات افشاگر ولو با استهزاء
- « وجود آیات دال بر نسخ در آینده و وجود فاصله زمانی آنها
- « آیات دال بر نزول احکام بعدی همان موضوع در آینده
- « آیات دال بر تغییر حکم آیات (بدون نسخ) در آینده
- « آیات دال بر اشکال کفار به تغییر مفاد برخی آیات و احکام
- « نوع بیان حضرت در عدم اطلاع کامل و ارجاع امر به آینده
- « طلب آیات خاص توسط کفار و منافقان و نزول آن

۵. تقدیر

﴿ تبیین:

﴿ نزول در رمضان به خاطر:

﴿ أنزل فی فضله القرآن

﴿ أنزل فی فرض صیامه القرآن

﴿ عدم دلالت بر ظرف نزول قرآن بودن خود رمضان

﴿ نقد:

﴿ خلاف اصل بودن تقدیر

﴿ عدم امکان تقدیر در سایر آیات شب قدر

﴿ عدم اختصاص نزول آیات به ماه رمضان

۶. تغییر در آسمان:

﴿ تبیین:

- ﴿ نزول از لوح محفوظ به بیت معمور
- ﴿ نزول تدریجی از بیت معمور

﴿ نقد:

- ﴿ بحث از علت نزول، نه نحوه آن
- ﴿ عدم تلازم با هدایت مردم

۷. مراتب نزول:

﴿ تبیین:

﴿ مرتبه نازل: قابل شنیدن

﴿ مرتبه متوسط: بر قلب نبی

﴿ مرتبه عالی: وحی بدون واسطه

﴿ نقد: عدم برهان و خروج موضوعی

۸. رمضانِ نوعی:

﴿ تبیین: شب قدر رمضان همه سالها

﴿ لازمه:

﴿ نزول همه آیات در ماه رمضان

﴿ نزول آیات بدون شأن خاص

﴿ افعال خداوند در شب قدر: عام، خاص

﴿ نقد:

﴿ نزول برخی آیات در غیر ماه رمضان

﴿ وجود شأن نزول قطعی درباره برخی آیات

﴿ اگر فقط شب قدرها باشد باید بگوید ننزل القرآن

۹. سوره حمد:

﴿ تبیین: نزول حمد: معارف قرآن

﴿ نقد:

﴿ حمد خود قرآن نیست

﴿ امکان مجاز عمیقتر

۱۰. علامه(ره):

﴿ تبیین:

﴿ انزال: نزول دفعی (مجموع واحد، حقیقت واحد)

﴿ تنزیل: نزول تدریجی (طی ۲۳ سال)

﴿ استدلال:

﴿ آیات دال بر وجود جمعی:

﴿ آیه شریفه ۱، سوره مبارکه هود

﴿ آیات شریفه ۵۲-۵۳، سوره مبارکه اعراف

﴿ آیات شریفه ۱-۴، سوره مبارکه زخرف

﴿ آیات شریفه ۷۷-۷۹، سوره مبارکه واقعه

﴿ آیات ناظر به جمع:

﴿ آیه شریفه ۱۱۴، سوره مبارکه طه

﴿ آیات شریفه ۱۶-۱۹، سوره مبارکه قیامه

﴿ شبهات:

﴿ اول: آیات دال بر جمع احکام و تفصیل در شب قدر

﴿ رفع: توضیح علامه ذیل آیه ۳ دخان (علم نبوی به حقیقت)

﴿ دوم: لازمه تفریق در شب قدر (کاربرد تنزیل در شب قدر)

﴿ رفع: معنای لغوی عام انزال، عدم منافات جمع انزال با کثرت

﴿ سوم: رفع شاهد علامه با احتمالات معنایی مجمع البیان:

﴿ تلاوت کلمه کلمه حضرت بعد از جبرئیل و نهی الهی از آن

﴿ منع حضرت از خواندن آیات برای مردم قبل از تبیین معانی

﴿ نگرانی گاهگاهی حضرت از تاخیر در وحی و نهی الهی از آن

﴿ رفع: اشکالات سندی و دلالتی سه احتمال و عدم ورود آن

﴿ چهارم: عدم اشاره علامه به اقتضای تجریدی قرآن

﴿ جمع بندی: شب قدر ظرف کثرت آمیخته با وحدت (علم به حقیقت)

«القرآن»:

مفهوم:

- لغوی: قرائت (ضمیمه کلمات)، جمع کتب یا دو سرا
- اصطلاحی: کتاب نازل شده و معجزه پیامبر خاتم
- ماهیت کلمه قرآن: مصدر (مثل رجحان، کفران)

اوصاف:

هدی:

- استقلال خداوند در هدایت به عنوان وصف فعل
- کفایت هدایت الهی بر اساس توحید در هدایت
- اسناد هدایت به غیر خدا به عنوان مظهر الهی
- دلالت بر هدایت خاص با توجه به همراهی با فرقان
- عدم دقت ریشه های بیان شده برای تکرار هدایت

« بینات:

- « مفهوم: دلیل و شاهد مُثَبِّت ادعا
- « مدلول: از سنخ هدایت، نه برای هدایت
- « بینه بودن قرآن برای عقلای واقعی

« فرقان:

- « مفهوم: از فرق (عامل و ابزار جدایی و تشخیص)
- « عامل تشخیص: چون حامل معارف و احکام است

« خزائن قرآن:

- « وجود خزائن همه چیز نزد خداوند
- « خزائن قرآن: در ام الکتاب:
- « حقیقت در ام الکتاب قابل درک با علم حضوری
- « ظهور لفظی قرآن قابل فهم و تعقل بشری

«و من شهد...»:

- «من شهد»: شاهد به معنای حاضر در مقابل مسافر
- «منکم»: دلالت بر بالغ عاقل (عدم وجوب روزه صغیر و مجنون)
- «الشهر»: مفعول فیه (وجوب روزه بر حاضر در رمضان)

«فمن کان...»:

- ذكر مجدد موضوع برای تبیین حکم قطعی صیام مریض و مسافر
- عزیمت (وجوب) افطار برای مریض و مسافر، نه رخصت (اباحه)
- «علی سفر»: به معنای مسافر شرعی، نه مسافر عرفی
- روایات متناظر:

- نهی مستقیم از هر نوع سفر در ماه رمضان
- افضل بودن عدم سفر (البته استثنائاتی دارد)
- نهی سفر قبل شب ۲۳ ماه (البته استثنائاتی دارد)

﴿ یرید... ﴾:

- ﴿ اصل آسانی دین: بعثنی بالحنیفیه السهله السمره
- ﴿ حکمت: مشقت روزه بر مریض و مسافر و امکان قضای آن
- ﴿ مصادیق در روایات:
- ﴿ ولایت امیرالمومنین(ع)، حق، صدق، حسن...
- ﴿ پذیرش ولایت غیر، باطل، کذب، قبح...

﴿ لتکملوا... ﴾:

- ﴿ تکمیل ماه با ۳۰ روز روزه گرفتن
- ﴿ رویت هلال ماه شوال و تکمیل رمضان
- ﴿ تکمیل روزه های فوت شده در مرض و سفر
- ﴿ تکمیل ارکان اسلام(شهادتین، نماز، زکات، روزه، حج)

﴿لَتَكْبَرُوا...﴾:

﴿ل﴾: تعلیل

﴿تَكْبَرُوا﴾:

﴿ بیان غرض روزه: اعتراف به کبریایی حق

﴿ برخی: تکبیرهای عید فطر

﴿ نسبت مستقیم اعتراف به کبریایی حق با مفاد آیه

﴿لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ﴾:

﴿ تحقق تکبیر در همه انواع روزه

﴿ تحقق شکر در روزه خاص و اخص

● آیه شریفه ۱۸۶

﴿ تناسب: ﴾

- ﴿ استجاب دعای صائم در ماه رمضان خصوصا شب قدر
- ﴿ اشاره به قرب خداوند بعد از کبریایی حضرت حق
- ﴿ پاداش امتثال اوامر ۱۸۵: قریب و مجیب بودن خداوند
- ﴿ آگاهی و استجاب دعای مومن بعد از اوامر ۱۸۵
- ﴿ ترغیب به دعا در ۱۸۶ پس از فرمان به ثنای الهی
- ﴿ بیان کیفیت شکر و تکبیر مذکور در ۱۸۵
- ﴿ ماه مبارم ماه دعا و سوال علاوه بر روزه و قرآن
- ﴿ مدعیان نسخ: اعلام علم و قدرت برای ثبات قدم بنده

﴿ الطاف آیه:﴾

- ﴿ اساس کلام بر متکلم وحده، نه غایب
- ﴿ تعبیر به «عبادی»، نه ناس
- ﴿ حذف واسطه و پاسخگویی مستقیم
- ﴿ استعمال «إِنَّ» برای تأکید امر
- ﴿ بیان قرب با صفت، نه فعل
- ﴿ تعبیر به مضارع برای استجابت، نه ماضی
- ﴿ موکول کردن اجابت به قید «إذا دعان»

﴿ اذا سألک... ﴾:

- ﴿ سبب نزول: احتمالا سوالات مشرکان
- ﴿ مدلول: قبول خلقت بلاربوبیت توسط مشرک
- ﴿ فرق و نسبت دعا و سوال
- ﴿ انواع سوال:
- ﴿ استفهام و طلب فهم
- ﴿ استعطاء و طلب عطاء
- ﴿ استيضاح و طلب توضیح
- ﴿ نوع سوال درباره سالک: استفهام

«فائی قریب»:

مویّدات قرآنی موضوع

چرایی قرب: اقتضای مالکیت مطلق الهی

مدلول: قرب خداوند به داعی، نه بالعکس

مراحل قرب:

خداوند اقرب از دیگران به انسان

خداوند اقرب از رگ گردن به انسان

خداوند اقرب از خود انسان به انسان

تلازم قرب و اجابت

عامل بُعد: عملکرد بندگان

﴿ «أَجِيبُ»:

﴿ ریشه: جواب (شکافتن، نفوذ کردن):

﴿ جَاب الصخره

﴿ جَاب البلاد

﴿ جواب

﴿ اجاب دعوتہ: دعایش را نافذ قرار داد

﴿ استجاب الله دعوتہ: خدا تأثیر دعایش

را خواست

«دعوه الداع...»:

آیات متناظر:

- اصل دعا: منشأ اثر
- اصل دعا: منشأ اثر، تشویق به دعا
- بیان کیفیت دعا: خوف و طمع،...
- تهدید غافلان از دعا
- دعاهای اضطراری دروغین

درجات دعا:

- به زبان استعداد
- به زبان حال
- به زبان مقال

﴿ متعلق دعا:﴾

﴿ صرف شهود مدعو

﴿ درخواست چیزی از مدعو

﴿ ضرورت دعا:﴾

﴿ یکی از مهمترین ابزارهای ضمانت دین

﴿ ابزار اتصال به حق در جهاد اوسط و اکبر

﴿ مدلول دعا:﴾

﴿ خاص: شهود مدعو، درخواست از مدعو

﴿ عام: یکسانی عبادت و دعا

◁ شرایط استجابات:

◁ مقدمه: حفظ اطلاق استجابات

◁ عام:

◁ حقیقی بودن:

◁ ضرورت: افاضات عام و خاص الهی

◁ مدلول: خواست مصلحت توسط داعی

◁ عدم طلب در فرض علم به ماهیت

◁ توصیه: دعا همراه با خیرطلبی

◁ اوج: حضرت ابراهیم علیه السلام

« اخلاص:

«اذا دعان»: قید توضیحی برای «دعوه الداع»
« قدسی به حضرت عیسی: سلنی و لا تسأل غیری
« حالات محتمل:

« خواندن خداوند فقط
« خواندن خداوند و غیر خداوند
« خواندن غیر خداوند فقط

« آیات متناظر:

« ایجابی: اجابت الهی، تشویق به دعا
« سلبی: عدم قدرت غیر خدا
« تلفیق سلب و ایجاب

﴿ خاص:﴾

﴿ پاکی قلب

﴿ پاکی مال

﴿ امر و نهی دائم

﴿ عمل به عهد الهی

﴿ همراهی دعا و عمل

﴿ نسبت دعا با قضا و قدر:

﴿ لوح محفوظ: محتوم غیر متغیر

﴿ لوح محو و اثبات: غیر محتوم متغیر

موانع استجابت:

- توجه به غیر خدا
- به مصلحت داعی نبودن
- خدانشناسی و عدم معرفت
- دعا بدون تلاش و عمل

شبهات دعا:

- دعا عامل تخذیر و تنبلی
- دعا عامل دخالت در کار خداوند
- دعا منافی مقام رضا و تسلیم

﴿فلیستجیبا لی﴾:

﴿ف﴾: تفریع

﴿انحصار اجابت به خداوند

﴿لعلهم یرشدون﴾:

﴿رشد: راهیابی به خیر

﴿لعل﴾: پیچیدگی دعا

و آخر دعوانا ان الحمد لله رب
العالمين